

Lucjan Turoś

Platon

o człowieku, kulturze
i wychowaniu

Nowe Wydawnictwo Polskie

SPIS TREŚCI

PRZEDMOWA – prof. Tadeusz W. Nowacki	7
WSTĘP	11
I. PLATON O CZŁOWIEKU, KULTURZE I WYCHOWANIU W UJĘCIU WYBRANYCH AUTORÓW POLSKICH I ZAGRANICZ- NYCH	
1. Poglądy Szymona Marycjusza z Pilzna na platońską koncepcję czło- wieka, kultury i wychowania.	17
2. Alexander Kapp o poglądach Platona na wychowanie	21
3. Akademia Platońska w ujęciu Michała Jezienieckiego	29
4. Poglądy pedagogiczne Platona w ujęciu Władysława Witwickiego ...	35
5. Platońska koncepcja człowieka, kultury i wychowania w opracowaniu Tadeusza Sinki.	40
6. Akademia Platońska w wizji Tadeusza Zielińskiego.	42
7. Stanisław Kot o systemie wychowawczym Platona.	44
8. Platon i jego poglądy estetyczne w interpretacji Władysława Tatar- kiewicza.	46
9. Aleksander Krawczuk o platońskiej koncepcji człowieka, kultury i wychowania.	53
10. Platońska idea piękna w interpretacji Władysława Stróżewskiego ...	55
11. Poglądy Platona na człowieka, kulturę i wychowanie w ujęciu Ka- zimierza Leśniaka.	61
12. Platońska koncepcja człowieka, kultury i wychowania w rozważa- niach Wernera Jaegera	62
13. Poglądy Platona na człowieka, kulturę i wychowanie w interpretacji Henri-Irène Marrou	64
14. Platońska wizja człowieka, kultury i wychowania w interpretacji Jana Legowicza	69
15. Szczytowe osiągnięcia myśli Platona w ujęciu Giovanniego Reale..	71
16. Inspiracje platońskie dziś według Giovanniego Reale	74
17. Platońska koncepcja człowieka jako istoty szukającej prawdy w opracowaniu Andrzeja Kwiatka i Michała Worwaga.	78
18. Platońska koncepcja człowieka i kultury moralnej w ujęciu Mariana Przełęckiego.	81
19. Daniel Zarewicz: O orfickich źródłach Platona.	83
II. METODOLOGICZNE I MERYTORYCZNE PROBLEMY PRACY	
1. Przesłanki wyboru tematu	87
2. Metoda badań dialogów i listów Platona	90
3. Metodologiczna koncepcja analizy i interpretacji pedagogicznych i andragogicznych poglądów Platona	95

III. KULTUROWA NIEŚMIERTELNOŚĆ POGLĄDÓW PLATONA NA CZŁOWIEKA, KULTURĘ I WYCHOWANIE

1. Andragogiczne aspekty dziedzictwa myślowego Platona o człowieku, kulturze i wychowaniu. Wielkie platońskie dziedzictwo myślowe dotyczące możliwości wychowania człowieka dorosłego 101
2. Platon jako prekursor idei ustawicznego samokształcenia, samodoskonalenia i samowychowania (autokreacji). Platońska koncepcja kształtowania charakteru człowieka 109
3. Platon jako nauczyciel – nauczycieli. Platon jako wychowawca. 116
4. Ciągła aktualność poglądów filozofa, człowieka i wychowawcy 121
5. Trwałe wartości poglądów Platona na wychowanie. 131

IV. POGLĄDY PLATONA NA CZYNNIKI KREUJĄCE OSOBOWOŚĆ CZŁOWIEKA

1. EUTYFRON

- Rozumienie istoty zbożności jako warunek wychowania moralnego. - Zbożność jako składnik sprawiedliwości. -Zbożność jako ideał wychowawczy. -Zbożność jako wyraz czci bogów. 137

2. LACHES

- Inspiracje i kryteria wyboru kierunku kształcenia i wychowania. - Znaczenie dyskusji jako metody ustalania kierunku kształcenia i wychowania. -Rola znawców przedmiotu nauczania w określeniu kierunków kształcenia. 141

3. PAŃSTWO (Ks. I)

- O sprawiedliwości, jej istocie, znaczeniu i wpływie na losy państwa i obywateli. -Zagadnienie względności pojęcia sprawiedliwości. - Sprawiedliwość jako pomaganie przyjaciołom i szkodenie wrogom. - Krytyka sprawiedliwości jako służenie silnym. 145
- Platon o starości. -Starość jako specyficzne doświadczenie ludzkie. . 147
- Ideał sprawiedliwości a koncepcja człowieka i obywatela. 149

4. PROTAGORAS

- Natura człowieka i wychowanie obywatela. -Związek losów ludzi i bogów. -Wychowanie jako proces doskonalenia i uszlachetniania natury człowieka. -Zagadnienie autentyczności nauczyciela – mędrca. - Zawód nauczyciela jako powołanie. -Natura ludzka i samowychowanie. 154
- Wychowawcza rola poezji..... 164
- Wiedza jako czynnik określający stosunek ludzi do norm moralnych i kształtujących ich świadomość intelektualną. 169

5. GORGIASZ

- Pojmowanie roli żywego słowa w życiu społecznym. -Żywe słowo jako czynnik sprawowania władzy nad ludzkimi duszami. -Rola słowa w kształtowaniu przekonań opartych na wiedzy i na wierze. - Wielofunkcyjność sztuki wymowy. -Komunikacja nauczyciela z uczniem. -Koncepcja życia szczęśliwego. 172

6. OBRONA SOKRATESA	
-Platońska wizja Sokratesa – jako wzoru osobowego – ukierunkowującego proces wychowania i samowychowania. -Sokrates jako symbol obrony moralnej i intelektualnej tożsamości człowieka. -Sokrates jako obrońca prawa człowieka do głoszenia prawdy. -Sokrates jako przykład odwagi bycia sobą i wierności ideałom	191
7. MENON	
-Dzielność i jej kształtowanie. -Istota dzielności, trudności jej zdefiniowania i realizowania w życiu. -Różnorodność dziedzin, w których manifestuje się dzielność. -Dzielność jako składnik platońskiego ideału wychowania. -Dzielność jako dobro.	196
8. KRATYLOS	
-Kształcenie kultury językowej jako składnika koncepcji wykształcenia ogólnego obywateli. -Język jako podstawa umiejętności retorycznych, artystycznych, logicznych i poetyckich. -Zmienność rzeczywistości i zmienność języka. -Język jako odzwierciedlenie idei platońskich. -Język jako wynik umowy społecznej.	205
9. FAJDROS	
-Koncepcja retoryki. -Retoryka jako uczenie ludzi rozumienia prawdy, dobra i sprawiedliwości. -Retoryka jako sztuka wydobywania z pamięci ludzi wiedzy o wartościach estetycznych i moralnych. -Mowa jako wyraz wewnętrznej potrzeby przekazywania wiedzy. -Boski dowód zdolności retorycznych.	207
10. FEDON	
-Koncepcja jedności życia i śmierci jako podstawa wychowania intelektualnego i moralnego. -Zagadnienie odwagi moralnej związanej z przekroczeniem granic życia i śmierci. -Sztuka życia zgodnego z wolą bogów. -Samobójstwo jako wyraz tchórzostwa i głupoty. -Śmierć jako wyzwolenie duszy spod panowania ciała.	214
11. UCZTA	
-Miłość, jej istota i znaczenie. -Miłość jako dar boga i droga do nieśmiertelności. -Miłość jako źródło dobra, sensu życia i heroizmu. -Miłość jako więź duchowa odzwierciedlająca to, co w człowieku jest najszlachetniejsze i najpiękniejsze. -Miłość jako czynnik doskonalenia osobowości. -Jedność miłości, mądrości i piękna. -Ewolucja miłości. -Kultura miłości.....	219
12. PAŃSTWO (Ks.II)	
-Opinia jako czynnik kreujący ludzkie losy i pozycję w społeczeństwie i państwie. -Opinia jako odzwierciedlenie autentycznych wartości człowieka. -Opinia jako odbicie ukazywanych na pokaz cech osobowości i zachowania ludzi. -Konieczność odróżnienia rzeczywistości od pozorów w kreowaniu opinii o ludziach	239
-Istota państwa i obowiązków obywatelskich.	243
-Rola mitów w wychowaniu.....	248
-Gimnastyka, służba Muzom i wychowanie.	253
13. PAŃSTWO (Ks.III)	

-Troska o zdrowie, społeczna rola lekarzy i wychowanie dorosłych....	259
-Ideal sędziego.	262
-Rola pieśni, muzyki w wychowaniu estetycznym i moralnym.	263
-Rozwaga, uszlachetnienie duszy, filozofia życia – jako wartości wychowawcze.	268
-Przygotowanie do społecznej roli strażników państwa. -Negatywne skutki pozorowania choroby lub braku troski o zachowanie zdrowia. -Sposób chorowania ludzi bogatych i biednych. -Znaczenie doświadczenia medycznego i duszy lekarza	271
14. PAŃSTWO (Ks.IV)	
-Portret człowieka wartościowego i dobrze wychowanego.	273
-Bogactwo a bieda i wychowanie ludzi.	275
-Ideal państwa i wychowanie.	280
-Koncepcja natury ludzkiej i jej otwartość na oddziaływania wychowawcze. -Wychowawcze znaczenie kontaktu ze sztuką i duchowego obcowania z jej twórcami. -Sztuka jako odzwierciedlenie moralnego piękna ludzi. -Gimnastyka jako troska o ciało - mieszkanie duszy. ...	283
15. PAŃSTWO (Ks.V)	
-Koncepcja praw i wychowania kobiet. -Idea równego dostępu kobiet i mężczyzn do dóbr oświatowych. -Prawo kobiet do godności i szacunku do rozwoju i wychowania. -Służba wojskowa kobiet. -Prawo kobiet do rozwijania wrodzonych zdolności. -Idea prokreacyjnych wspólnot kobieco-męskich. -Prawo państwa do regulacji życia intymnego obywateli.	287
16. PAŃSTWO (Ks.V i VI)	
-Dobro państwa i wychowanie. -Idea wspólnego dobra. -Indywidualizacja bogactw materialnych jako przyczyna rozkładu państwa. -Koncepcja wspólnoty interesów, potrzeb, losów obywateli i ich solidarności. -Znaczenie kultury współdziałania rządzących i rządzonych.	292
17. PAŃSTWO (Ks.VI)	
-Ideal filozofa – kandydata na rządcę. -Wierność ideałom, przyjętym wartościom i sposobom myślenia jako specyficzna cecha filozofa. -Filozof jako poszukiwacz i głosiciel prawdy. -Filozof jako miłośnik prawdy uznający nadrzędność dobra.	302
18. PAŃSTWO (Ks.VII)	
-Koncepcja kształcenia elit politycznych.	311
-Koncepcja kultury umysłowej. -Znaczenie siły charakteru, inteligencji, pracowitości osób sprawujących władzę. -Rządzenie państwem a zaangażowanie i poświęcenie. -Niebezpieczeństwo „kalectwa duchowego” = niechęci do uczenia się ludzi rządzących krajem.	315
19. PAŃSTWO (Ks.VIII)	
-Państwo a struktura duchowa człowieka. -Wpływ ustrojów: arystokratycznego, oligarchicznego, demokratycznego i szlacheckiej dyktatury na życie duchowe ludzi. -Przygotowanie ludzi do przeciwstawienia się rozkładowi państwa i społeczeństwa.	324

20. PAŃSTWO (Ks.IX)	
-Życie udane i nieudane i wychowanie.	336
-Potrzeby człowieka i wychowanie. -Dramat człowieka, który sam nie ma władzy nad sobą a próbuje władać innymi i jest przykładem życia nieudanego.-Życie dyktatora jako przykład egzystencji nieszczęśliwej i zniewolonej. -Królewski typ człowieka jako przykład życia szczęśliwego w ustroju monarszym.	341
21. PAŃSTWO (Ks.X)	
-Malarstwo i poezja w wychowaniu. -Malarstwo i poezja jako zabawa, tworzenie rzeczy czarodziejskich i widziadeł (pozorów). -Negatywne skutki oddziaływania sztuki = tworzenie iluzji rzeczywistości, budzenie gwałtownych uczuć, niszczenie równowagi duchowej. -Koncepcja sztuki przekazującej prawdę o rzeczywistości umożliwiającą rozumienie doskonałych prawzorów rzeczy.	347
22. SOFISTA	
-Krytyka sofistów i jej konsekwencje wychowawcze. -Istota zawodu i społecznej roli sofisty. -Szukanie analogii między zawodem sofisty a zawodem wędkarza. - Sofista jako osobnik, który potrafi wywierać wpływ na ludzi (osiągać w ten sposób dobra materialne) i bogacić się. -Sofista jako uczestnik walki o pieniądze, pozycję i wpływy.	356
23. POLITYK	
-O sztuce rządzenia państwem i wychowaniu polityków. -Znaczenie wiedzy poznawczej (teoretycznej) i praktycznej w rządzeniu państwem. -Rola umiejętności królewskich w ustroju monarchicznym w rządzeniu państwem. -Szczególna wartość siły ducha i przytomności umysłu. -Znaczenie wydawania poleceń od siebie.	365
24. FILEB	
-Życie w służbie rozumu i rozkoszy.	370
-Piękno jako źródło rozkoszy. Względność piękna i niebezpieczeństwo ulegania zmysłowym złudzeniom. -Zróźnicowanie rodzajów rozkoszy i ich roli w życiu człowieka. -Rozkosze dobre i złe. Krytyka uniwersalnego hedonizmu. - Szczególne znaczenie rozkoszy płynącej z udziału w zdobywaniu wiedzy. -Prawidłowe postrzeganie rzeczywistości jako źródło przyjemności. -Zrozumienie cierpienia jako warunek poznania rozkoszy. -Zagadnienie względności postrzegania rozkoszy i cierpienia.	379
25. TIMAJOS	
-Cecha państwa doskonałego i wychowanie obywateli. -Podział ról społecznych, zawodowych i funkcji w państwie Platona (rolnicy, rzemieślnicy, strażnicy, rządzący). -Idea wychowania ludzi sprawnych psychicznie i fizycznie zdolnych do obrony i rozwoju państwa. -Koncepcja równouprawnienia kobiet w życiu zawodowym i społecznym. -Kształtowanie poczucia odpowiedzialności za państwo.....	385
26. KRITIAS	
-Wizja mitu Atlantydy i wychowanie. -Mit Atlantydy jako przykład mitu historycznego ukazującego powstanie, rozwój i upadek państwa.	

- Boski rodowód Atlantydy i jego funkcje wychowawcze. -Atlantyda jako przykład gospodarności i bogactwa jej mieszkańców i jako wzór współpracy bogów i ludzi. -Źródło upadku Atlantydy - zniszczenie tego, co boskie w człowieku..... 389
27. HIPPIASZ MNIEJSZY
- Bohater literacki jako wzór osobowy i ideał wychowawczy. -Bohater literacki jako odzwierciedlenie natury ludzkiej, w której są skłonności do dobra i zła. -Indywidualny charakter bohaterów literackich. -Bohater literacki jako źródło wiedzy psychicznej i jako wzór do naśladowania. -Znaczenie kryterium umyślności w nieumyślności postępowania bohaterów literackich. 394
28. HIPPIASZ WIĘKSZY
- Ideał piękna i wychowanie estetyczne. -Obiektywne i stworzone piękno jako podstawa estetycznej stygmatyzacji rzeczywistości. -Uniwersalny charakter piękna, które obejmuje różne osoby, wytwory ludzkiej pracy, prawa i czynności ludzkie. -Względność piękna, jego zależność od skali porównawczej. -Stosowność i przydatność jako kryteria piękna. -Integralny związek dobra i piękna. 398
29. ION
- Źródła poezji, jej istota i rola w wychowaniu. -Natchnienie jako źródło twórczości poetyckiej. -Rola kontekstu artystycznego i analizy porównawczej w ustaleniu wartości utworów poetyckich. -Znajomość realiów jako podstawa analizy treści utworów poetyckich. -Boski rodowód natchnienia poetyckiego. -Sakralizacja, boska stygmatyzacja twórczości artystycznej i jej konsekwencje..... 404
30. EUTYDEM
- Wiedza, mądrość i dobry charakter jako źródła sukcesów życiowych człowieka. -Mądrość jako jedna z naczelných wartości ludzkich. -Mądrość jako źródło powodzenia życiowego i sensu egzystencji. -Mądrość jako umiejętność wyboru wiedzy i posługiwania się nią. -Mądrość jako zdolność odczytywania woli bogów 408
31. KRITON
- Rezygnacja Sokratesa z ucieczki z więzienia jako wyraz platońskiej koncepcji wartości śmierci godnej. -Istota bohaterstwa, odwagi i poczucia godności Sokratesa wybierającego śmierć. -Śmierć Sokratesa jako wyraz protestu przeciw niesprawiedliwości sądu ateńskiego. -Sokrates jako symbol wierności ideałom. -Postawa Sokratesa jako wyraz szacunku dla prawa. 413
32. PRAWA (Ks.I)
- Geneza, istota i znaczenie wychowawcze prawa. -Boskie pochodzenie praw i jego konsekwencje; powszechna obowiązywalność praw, praworządność i sensowność. -Rola praw w życiu jednostki ludzkiej = są one źródłem szczęścia, pomyślności, sukcesu życiowego. -Prawo jako czynnik umożliwiający realizację takich wartości jak zdrowie, uroda, siła i bogactwo materialne. 417

33. PRAWA (Ks.II)	
-Wychowanie przez sztukę.	428
-Możliwości rozwojowe człowieka i rola uczenia się. -Platońska koncepcja podziału na sztukę wychowującą i deprawującą. -Idea udostępnienia młodzieży tylko sztuki wartościowej. -Zagadnienie programowania wychowania i twórczości artystów	434
34. PRAWA (Ks.III i IV)	
-Wychowanie człowieka i obywatela. -Mądrość jako podstawa funkcjonowania człowieka w roli obywatela rządzącego państwem. Wpływ bogów i szczęśliwych losów na rządzenie państwem. -Znaczenie kultury współdziałania i komunikacji między rządzącymi a rządzonymi.	440
35. PRAWA (Ks. V)	
-Wychowanie człowieka szczęśliwego. -Ideal człowieka wartościowego i szczęśliwego (dbającego o duszę, walczącego z przeciwnościami losu, z godnością realizującego ludzkie powołanie). -Źródła moralnej degradacji człowieka. -Boski rodowód ludzkiej zdolności do wyboru dobra i odrzucenia zła. - Wychowanie jako proces uczenia wyboru dobra, prawdy, piękna i sprawiedliwości.	459
36. PRAWA (Ks. VI i VII)	
-Wychowanie rządzących.	470
-Wychowanie młodego pokolenia. -Sprawowanie władzy jako służenie państwu i obywatelom. -Znaczenie przestrzegania obowiązujących praw. -Znaczenie przygotowania do rządzenia.	480
37. LISTY	
-Wiedza o ludziach, wydarzeniach i sytuacjach historycznych jako źródło inspiracji wychowawczej.	493
-Walka o dobre imię.	498
-Wychowanie elit politycznych.	507
-Władza jako wzór osobowy dla społeczeństwa. -Listy jako dokumenty osobiste ukazujące andragogiczne poglądy Platona. -Poglądy na honor człowieka i jego poczucie godności. -Mądrość płynąca z uprawiania filozofii = podstawą sprawowania władzy. -Wychowanie władców na miarę ocen przyszłych pokoleń	512
Streszczenia: w języku angielskim i niemieckim	523
Bibliografia	525

WSTĘP

Określenie pod tytułem pracy Platon o wychowaniu: Pedagogiczne i andragogiczne aspekty wielkiego dziedzictwa myślowego Platona – ma pełne uzasadnienie. Platon był twórcą Akademii^{1/} w której kształcili się ludzie dorośli, dysponujący doświadczeniem życiowym, mający określone systemy wartości, potrzeby i aspiracje. Platońska koncepcja wychowania odnosi się właśnie do nich (áner – mąż i ándres – mężowie) uwzględnia ich możliwości rozwojowe, związane z pełnionymi przez nich rolami zawodowymi, rodzinnymi i społecznymi.^{2/} Postaci występujące we wszystkich

^{1/} Po powrocie do Aten, w roku 388, w parku – gaju, związanym z kultem herosa Akademos, gdzie znajdowało się już gimnazjum, założył Platon samodzielną szkołę dla dorosłych słuchaczy, mających odpowiednie już przygotowanie w zakresie matematyki. Krótko trwały zajęcia w pomieszczeniach gimnazjum, bo stosunkowo szybko zostały zbudowane odpowiednie pomieszczenia dla uczelni platońskiej, w tym internat dla słuchaczy i mieszkanie dla Platona; Kierował on Akademią 40 lat, tj. aż do śmierci; zmarł w wieku 80 lat.

Dodajmy, że pastor Mikołaj F.S. Grundtvig, wielki duński wychowawca, poeta, historyk, mąż stanu, w XIX wieku, opracował założenia programowe dla Wyższej Szkoły Ludowej (Folkehøjskole), zafascynowany platońską Akademią przyjął z jej organizacyjnego systemu 5 zasad (zasada dorosłości słuchaczy, internatowość, dominowanie zasady żywego słowa w trakcie zajęć, praca samokształceniowa słuchaczy w zespołach oraz nadrzędność celów wychowawczych w stosunku do dydaktycznych). Folkehøjskole (FHS) nie była jednak zakładem naukowym dla wybranych słuchaczy, jak każda Platon tylko zakładem wychowawczym, dla każdego chętnego dorosłego młodzieńca, bez względu na poziom wcześniejszego przygotowania. Kilkadziesiąt duńskich FHS istniejących w drugiej połowie XIX wieku i na początku XX wieku, wychowały tak twórczych absolwentów pracujących na platońsko – grundtvigowskiej metodyce np. farmerów, że dzięki tym szkołom Dania stała się krajem dobrobytu. Pierwsza szkoła powstała w 1844 roku. Szkoły te kształtowały twórcze osobowości wychowanków, którzy zorganizowali w Danii system gospodarki spółdzielczej (spółdzielcze masarnie, mleczarnie i inne zakłady pracy); absolwenci tych wyższych szkół ludowych zgłosili ogromnie dużo wynalazków, pomysłów racjonalizatorskich, wzorów użytkowych. Wzrosła do poziomu niespotykanego w świecie wydajność duńskich gospodarstw rolnych, których właściciele, wychowankowie FHS, rozbudzeni samokształceniowo, przekształcili swój zacofany kraj w kwitnący ekonomicznie (o bardzo dużym eksporcie), społecznie i kulturowo.

A w Akademii raz w roku czczono urodziny Apollina 7 Thargelina (maja), bo na ową datę przypadały urodziny Platona. W każdym miesiącu wszyscy słuchacze Akademii wraz ze swoimi profesorami organizowali biesiadę. Słuchacze Akademii sprawowali różne dyżury, np. był opiekun kaplicy poświęconej Muzom (epimeletes ton Muson), dyżurny do składania ofiar (hieropoios), dyżurny szafarz (tamias), sekretarz (grammateus), a nawet cenzor (ho epi tes eukosmias) – jako najważniejszy funkcjonariusz ściągający składki i organizujący biesiady.

Kandydaci do Akademii składali egzamin wstępny. Akademia posiadała dużą bibliotekę i zbiory muzealne. Ważną pozycję w trakcie studiów miała historia.

W Akademii były pracownie przyrodnicze, zajmowano się w nich klasyfikacją roślin, naturą zwierząt; prowadzono badania botaniczne (Arystoteles, Teofrast i Speuzyp). Platon bardzo angażował się w studia matematyczne i astronomiczne; pisze się, że uprawiał filozofię matematyki. Nic zatem dziwnego, że przy głównym wejściu do Akademii był wyrzeźbiony napis: „tu przyjmuje się najchętniej osoby z przygotowaniem matematycznym”.

Oprócz Arystotelesa uczniami Platona było „wielu zasłużonych filozofów, takich jak: Filip z Opus, wydawca Praw po śmierci Platona i autor *Epinomis*; Hermodor z Syrakuz ...; Heraklides Pontyjski, który wraz z pitagorejczykami Hiketasem i Ekfantosem uczyli o dziennym obrocie ziemi; Eudoksos, matematyk i astronom, który po dłuższym pobycie w Egipcie i Dolnej Italii, zbudował obserwatorium astronomiczne w swym rodzinnym mieście Knidos na wyspie Rodos. Wreszcie Speuzyp i Ksenokrates, pierwsi przewodniczący Akademii po śmierci założyciela” (K. Leśniak, s. 111-112).

Dało się także ustalić dane personalne dwóch kobiet, które uczyły się także w szkole platońskiej (Lasteenia z Mantynei i Aksyotea z Fliuntu).

^{2/} Por. Alexander Kapp: *Andragogik oder Bildung im Mänlichen Alter* (in) *Platons Erziehungslehre als Pädagogik für die Einzelner und als Staatspädagogik, oder dessen praktische Philosophie*. Minden und Leipzig 1833. I – por. Franz Pöggeler: *Alexander Kappsversuch über die „Andragogik“ Platons* (w:) *„Pädagogische Rundschau“* 1965, s. 699.

dialogach platońskich – to ludzie dorośli, reprezentujące różne orientacje życiowe, poglądy, doświadczenia i postawy.

Analiza poglądów Platona na wychowanie potwierdza zawarte w nich idee, wskazania, zasady, koncepcje i cele odnoszące się do potrzeb rozwojowych i funkcjonowania w społeczeństwie ludzi dorosłych. Platon w Dialogach, jak to staraliśmy się wykazać, wiele miejsca poświęca zagadnieniu wychowania obywateli dla potrzeb państwa.

Ukazał on w swojej twórczości filozoficznej obraz idealnego obywatela i funkcjonariusza państwa. Jest to obraz człowieka dorosłego, który ma pełną świadomość roli i znaczenia państwa w życiu zbiorowości i jednostki ludzkiej i który właśnie dzięki edukacji i autoedukacji jest przygotowany do służeniu państwu wiedzą, zdolnościami i doświadczeniem zawodowym, społecznym i osobistym. Są w dialogach Platona wypowiedzi uczestników tych rozmów i dyskusji sugerujące, że trzeba tak wychować ludzi dorosłych, aby byli zdolni do heroizmu i do największych cierpień i poświęceń dla państwa właśnie. Do historii myśli pedagogicznej i andragogicznej przeszedł zatem Platon³⁾ jako twórca koncepcji wychowania propaństwowego dorosłych i młodzieży. Platon zdawał sobie sprawę ze znaczenia procesu kształcenia i wychowania oraz samokształcenia i samowychowania dorosłych dla obrony państwa i jego w każdej dziedzinie prawidłowego funkcjonowania.

Jest rzeczą charakterystyczną, że platońska koncepcja wychowania⁴⁾ i kształcenia oraz autokreacji dorosłych dotyczy wszystkich dziedzin ich życia i działania. Obejmuje

3) Platon (właściwe imię – Arystokles; 427 – 347 p.n.e.) pochodził z arystokratycznej rodziny (matka – Periktione z rodu Solana, a ojciec – Ariston z rodziny spokrewnionej historycznie z królem Kodrosem). Nauczyciel domowy gimnastyki Ariston nazwał Arystoklesa Platonem z powodu szerokich, atletycznych ramion (po grecku szeroki = platys) i to przezwisko przyjęło się na stałe. Niektórzy biografowie podają, że przezwisko to Arystokles zawdzięczał szerokości swego czoła (Neantes).

Platon miał młodszą siostrę – Potonę i dwóch braci – Adeimantosa i Glaukona. W Atenach rodzice posiadali duży, piękny dom, w którym ich dzieci mogły korzystać z nauki pod kierunkiem nauczycieli domowych a i one same wykazywały niezwykle dużą aktywność w samodzielnych zajęciach, np. w organizowaniu domowych przedstawień teatralnych. Platon uczył się rysować, malować, gry na instrumentach muzycznych, poezji; recytował z pamięci duże fragmenty Iliady i Odysei Homera. Z czasem już jako młodzieniec sam pisał utwory poetyckie, pieśni i tragedie.

Interesowała go historia, kultura, polityka, etyka a przede wszystkim filozofia. Krótko był uczniem Kratylosa, a następnie w wieku lat 19 został uczniem Sokratesa, który głęboko oddziaływał na psychikę młodzieńca. Platon bardzo przeżył śmierć Sokratesa. Po śmierci mistrza wyruszył w podróż, która trwała 12 lat. W trakcie podróży słuchał wielu wybitnych myślicieli. W roku 399 udał się do Megary, odwiedził tu Euklidesa, następnie przybył do Cyreny, gdzie przez pewien okres czasu był uczniem matematyka Teodora. Z kolei udał się do Italii, gdzie poznał pitagorejczyków Filolaosa i Eurytosa. Wprawdzie w swoim liście VII Platon nie podaje informacji o podróży do Egiptu, ale niektórzy z biografów Platona, w tym Diogenes Laertios, donosili, że Platon podróżował także i do Egiptu.

Mając już około 40 lat, tj. w roku 388 p.n.e. pojechał do Italii. Został zaproszony przez tyrana Dionizjosa I, do Syrakuz, na Sycylii. Nie znalazł jednak wspólnego języka z tyranem, co więcej uwikłał się z nim w konflikt. Jednakże znalazł wspólny język z krewnym tyrana – Dionem; myślał o nim jako o potencjalnym władcy filozofie.

Niestety Dionizos był tak zagniewany na Platona, że polecił go sprzedać jako niewolnika ambasadorowi Sparty na Eginie, która prowadziła wojnę z Atenami i dlatego Platon mógł być tu więziony jako jeniec. Jak podaje, cytowany już wyżej Diogenes Laertios (cyt. za Giovanni Reale, Lublin 1996, s. 30), Platona wybawił z tych opresji Annikeris z Cyreny za odpowiedni wykup.

4) Można nazwać Platona także prekursorem wychowania do macierzyństwa. Zaleca bowiem, że jeszcze przed urodzeniem dziecka należy jego matce koniecznie zapewnić potrzebny spokój psychiczny, duchowy, racjonalny tryb życia, bez wstrząsów; zaś po urodzeniu dziecka jego opiekunki – niańki mają zabezpieczyć zdrowie dla maleństw, odpowiednio spowijać; uspokajać wzburzone płaczem dzieci – kołysaniem. Matka winna karmić dziecko własną piersią.

Platon wyróżnia 3 stany: a) producentów (rolników, rzemieślników, kupców), b) strażników, c) rządzących (mędrców). Dla każdego stanu opracował inny zakres kształcenia.

ona życie osobiste i rodzinne, udział w działalności społecznej, uczestnictwo w funkcjonowaniu państwa, pracę, odpoczynek, rozrywkę, a nawet biesiadowanie. Platon – jak można sądzić na podstawie analizy jego tekstów – zdawał sobie w pełni sprawę z tego, że od wychowania dorosłych zależy poziom kultury religijnej, politycznej, społecznej i moralnej społeczeństwa, rozwój i bezpieczeństwo państwa, zdolność do prowadzenia wojen, prawidłowa prokreacja i współżycie w rodzinie, zdolność zaspokajania biologicznych i kulturowych potrzeb ludzi.

Z tych względów tak dużą wagę przykładał właśnie do edukacji i autoedukacji dorosłych i z nią wiązał nadzieje na prawidłowe funkcjonowanie swego wymarzonego, idealnego państwa. Platon wiedział także doskonale, że społeczeństwo ateńskie posiada wiele wad utrudniających mu życie zgodnie z wolą bogów, prawami i naturą. I dlatego wychowanie dorosłych ujmował także z punktu widzenia jego roli w przezwyciężaniu tych wad, zniekształceń charakteru, fałszywych poglądów, antywartości i egoistycznych oraz agresywnych tendencji w zachowaniu dorosłych.

Dowodził, że wychowanie ma człowieka uczynić lepszym, bardziej dostosowanym do wymagań, jakie stawia państwo i społeczeństwo; bardziej dla państwa użytecznym i przydatnym dla społeczeństwa, a także bardziej szczęśliwym.

Mimo, że Platon państwu przypisywał dominującą rolę w życiu obywateli – ludzi wolnych i niewolników i że z tej racji jest przez niektórych znawców jego twórczości uznany za prekursora idei państwa totalitarnego, Platon także w wielu dialogach (analizujemy to zjawisko w tekście książki) postuluje realizowanie takiego modelu wychowania dorosłych, które ma ich uzdolnić do uczynienia swego życia szczęśliwym. Podejmuje zatem próbę pogodzenia idei humanizmu, głoszącego prawo człowieka do szczęścia, z ideą wszechwładnego państwa, któremu człowiek ma służyć. Właśnie służba państwu ma być jednym ze źródeł szczęścia.

Platon analizuje potrzeby i sytuacje ludzi dorosłych w kontekście idei powołania człowieka do służby bogom, państwu i rodzinie i z tego punktu widzenia – jak staraliśmy się to wykazać na przykładzie jego dialogów – rozpatruje zadania i cele wychowania. Wiąże je ściśle z przynależnością do danej warstwy społecznej (rządców, wojowników, czy rolników i rzemieślników) z rolą i pozycją w państwie i społeczeństwie, a także z wrodzonymi biologicznymi i psychicznymi zdolnościami. Platon ma bowiem świadomość tego faktu, że natura nie wszystkich w jednakowym

Do 6 roku życia dziewczęta i chłopcy wychowują się razem. Później – oddzielnie; ale dziewczęta należy tak samo fizycznie i estetycznie ćwiczyć, jak chłopców. Do 10 roku życia nie należy jeszcze uczyć, a ćwiczyć w muzyce i poezji w odpowiedniej zabawie, w tym chłopców obejmować zabawami budowlanymi, konstrukcyjnymi i żołnierskimi.

W 10 roku życia zaczyna się nauczanie czytania i pisania przez pierwsze 3 lata; a od lat 13 trzeba już kształcić literacko, pielęgnować wychowanie muzyczne i plastyczne; Wychowanie estetyczne obejmuje także kontakt uczniów z różnymi dziełami sztuki.

Trzeba też uczyć rachowania, mierzenia (np. przy pomocy jabłek, kamyków); należy tamże przekazywać informacje o obrotach księżyca, gwiazd. Ale nie należy uczniów straszyć, np. że bogowie są mściwi, kiedy uczymy dzieci religii. Karę fizyczną należy stosować tylko wtedy, kiedy dojdzie do obrażenia starszych ludzi i przekroczenia praw. Dyscyplinę w zachowaniu i uczeniu należy utrzymać odwołując się do honoru i poczucia wstydu u uczniów. Premiować młodzież zdolną przez poświęcanie jej więcej uwagi aby uzdolnienia rozwijać, skierować na pożyteczną drogę postępowania.

W 20 roku życia ustalić, kto z uczniów poprzestanie na niższym stopniu kształcenia i wstąpi w szeregi strażników, a kto jest odpowiednio zdolny, aby przez kolejne 10 lat kształcić się na przyszłego rządcę. Opanować zatem musi arytmetykę, stereometrię, planimetrię, astronomię, muzykę na wyższym poziomie – to jest w znaczeniu matematycznym – naukę o stosowaniu tonów. To wszystko było jednocześnie wprowadzeniem do filozofii, która obejmuje kolejnych 5 lat (od 30 do 35 roku życia). Przyszli rządcy powinni jeszcze dodatkowo 15 lat uczestniczyć praktycznie w zajęciach różnych urzędów, w wojsku, aby dopiero w 50 roku życia podejmować obowiązki mężów stanu w państwie. Tak więc wychowanie, nauka winny być zespolone z polityką państwa, jego ustrojem i ze społeczeństwem.

stopniu obdarza zdolnościami, urodą, czy zdrowiem i że wychowanie musi się z tymi faktami godzić, dostosowywać swoje zabiegi do możliwości psychofizycznych dorosłych ludzi.

Platon przypisuje ważną rolę wychowaniu dorosłych w zakresie relacji do bogów. Zgodnie z jego koncepcją wychowanie dorosłych ma pomóc dorosłym w zrozumieniu obowiązku szanowania woli bogów, współpracowania z nimi, pojmowania ich znaków, życzeń i wymagań, jakie stawiają ludziom, życia zgodnie z ich wskazaniem, pozyskiwania sobie przychylności dobrych bogów.

W koncepcji Platona wychowanie religijne dorosłych spełnia ważne funkcje: uczy przede wszystkim, że istnieją wartości doskonałe i nieśmiertelne, których symbolami są bogowie; uczą szacunku dla autorytetów i odwoływania się w chwilach ważnych wyborów i decyzji do woli bogów. Uczy dobrej współpracy z bogami dającymi ludziom dorosłym poczucie bezpieczeństwa i własnej wartości.

Bardzo ważne miejsce w platońskiej koncepcji wychowania dorosłych zajmuje zagadnienie przygotowania ludzi do godnego i mądrego pełnienia ról zawodowych i społecznych, do których zostali predysponowani przez bogów i naturę. Są to przede wszystkim role związane z życiem społeczeństwa, pracą, działalnością społeczną i polityczną, czy życiem rodzinnym. Platon uważa, że wrodzone, naturalne możliwości człowieka nie wystarczają do pełnienia tych ról, lecz że konieczne jest jeszcze przygotowanie, realizowane właśnie w procesie edukacji i autoedukacji dorosłych. Jest to pogląd racjonalny i zgodny z powszechnym doświadczeniem ludzkości.

Przygotowania dorosłych do pełnienia ról zawodowych, społecznych, rodzinnych, czy religijnych nie można, zdaniem Platona, ograniczać tylko do przekazywania doświadczeń praktycznych, lecz musi się również wiązać ze z procesem dostarczania wiedzy teoretycznej. Platon przywiązywał dużą wagę do teoretycznego kształcenia dorosłych i do tego, co współcześnie określamy, jako ćwiczenie umysłu. Znalazło to wyraz w omówieniu pracy zawodowej rzemieślników, lekarzy i artystów oraz filozofów. W jego koncepcji dobrze przygotowany do pracy zawodowej rzemieślnik – to człowiek posiadający zarówno wiedzę teoretyczną, jak i doświadczenie praktyczne oraz umiejętność spożytkowania swoich wrodzonych, w danej dziedzinie działalności zawodowej, zdolności.

Szczególny nacisk kładł Platon na rozwijanie zdolności i kształtowanie konkretnych i sprawdzalnych umiejętności, które polegają na mądrym i skutecznym stosowaniu w praktyce wskazań teorii w danej dziedzinie działalności. Platon był przekonany o tym, że dorosłych można nauczyć rzetelnej pracy zawodowej i tworzenia takich rzeczy, które są niemal doskonałe. Wymaga to jednak uczenia się, nauczania, pokazywania dobrych wzorów, posiadania uzdolnień oraz warunków do praktycznego spożytkowania swoich zawodowych umiejętności.

Krytykując sofistów za ich rzekomą wszechwiedzę Platon ukazywał granice wiedzy i umiejętności ludzi dorosłych i potrzebę swoistej specjalizacji w danym zawodzie. Rozwój i wychowanie ludzi dorosłych wiązał z poziomem i napięciem ich psychicznych potrzeb, aspiracji, dążeniami do doskonałości, zdolnościami do samokształcenia i samowychowania, umiejętnościami wywalczania sobie pozycji odpowiadającej uzdolnieniom i umiejętnościom danej jednostki ludzkiej.

Z wychowaniem i samowychowaniem dorosłych wiązał także nadzieję na humanizację stosunków międzyludzkich, na nauczanie ludzi zgodnego i harmonijnego współżycia i współpracy, na ograniczenie ich agresji, nieufności i uprzedzeń do ludzi. W tym sensie uzasadnione jest twierdzenie, że Platon był prekursorem koncepcji wychowania humanistycznego, oczywiście na miarę ówczesnych warunków i czasów.

W poglądach andragogicznych Platona ważne miejsce zajmowała koncepcja wychowania moralnego. Wprawdzie Platon szczególnie wysoko cenił wychowanie

intelektualne, myślenie logiczne i wiedzę teoretyczną (zwłaszcza filozoficzną i umiejętność uprawiania filozofii), ale wartość ludzi dorosłych i ich społeczne funkcjonowanie w różnych rolach, uzależniał do ich poziomu moralnego. Jego ideał człowieka dobrego, mądrego, dzielnego, dążącego do prawdy, użytecznego dla państwa i szczęśliwego, zawierał właśnie ukryte założenie, że wszystkie te cechy zostaną ukształtowane w procesie wychowania, kształcenia, samokształcenia i samowychowania. Platon był przekonany o tym, że zmiana obyczajowości, mentalności, stylu pracy i życia, stosunku do rzeczywistości i do bogów, a także do siebie samego, może się dokonać właśnie pod wpływem dobrego wychowania i rozwinięcia zdolności do logicznego i samodzielnego myślenia (autokreacji).

Platon wskazywał na potrzebę uczenia ludzi dorosłych głębszej refleksji nad swoim życiem i szukania takich wartości, które życiu ludzkiemu indywidualnemu i zbiorowemu nadają głębszy sens i humanistyczny wymiar (szczęście i porządek, rządy ludzi mądrych).

Z realizacją celów i zadań wychowania moralnego, rozumianego w kategoriach procesu kształtowania zarówno świadomości moralnej, jak i sposobów postępowania, wiązał Platon nadzieję na przeobrażenie ludzkiej obyczajowości i podniesienie poziomu kultury współżycia w różnych warstwach i grupach społecznych.

Wychowanie moralne miało dać ludziom dorosłym pewność, że to, co czynią, jest słuszne i zgodne zarówno z wolą bogów, jak i potrzebami państwa i społeczeństwa; jak również miało być źródłem siły moralnej, umożliwiającej życie zgodne z istotą i treścią ideałów moralnych – tego typu jak: sprawiedliwość, rzetelne spełnianie obowiązków zawodowych, służba społeczeństwu.

Dla oceny poglądów Platona na wychowanie dorosłych ważne jest także to, że wierzył on w wychowalność ludzi dorosłych i możliwość uczynienia z nich (przez edukację i autoedukację) wartościowych członków rodzin, rządców, wojowników, rolników, rzemieślników.